

Anna Maria Kubiak

Interes ubezpieczeniowy w umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek i na rzecz osoby trzeciej

Punktem wyjścia dla rozważań w artykule jest historyczne ujęcie pojęcia interesu ubezpieczeniowego, jak również jego definicja. Przedstawiony został podział interesu ubezpieczeniowego prezentowany przez doktrynę. Dla zrozumienia różnicy pomiędzy wskazanymi rodzajami interesu ubezpieczeniowego posłużono się licznymi przykładami. Następnie udowodniono, że interes ubezpieczeniowy stanowi *essentialia negotii* umowy ubezpieczenia, a jego istnienie musi zostać zbadane przy zawieraniu umowy ubezpieczenia. Wskazano również znaczenie interesu ubezpieczeniowego jako granicy swobody zawarcia umowy ubezpieczenia. Kwestia odróżnienia interesu własnego od cudzego jest istotna w szczególności w umowach ubezpieczenia na cudzy rachunek, w których występuje wielość podmiotów ubezpieczonych, a jednym z nich jest ubezpieczający. Podano przykłady tego rodzaju umów, w szczególności umów ubezpieczenia procesu budowlanego, jak również umów generalnych ubezpieczenia OC adwokatów i radców prawnych.

Słowa kluczowe: interes ubezpieczeniowy, interes własny, interes cudzy, umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek i na rzecz osoby trzeciej, wypadek ubezpieczeniowy.

1. Wprowadzenie

Problematyka związana z pojęciem interesu ubezpieczeniowego jest jednym z istotniejszych zagadnień dla rynku ubezpieczeniowego. Właściwe zdefiniowanie tego pojęcia ma znaczenie przede wszystkim dla oceny, czy możliwe jest zawarcie umowy ubezpieczenia, na czyją rzecz umowa ubezpieczenia została zawarta, czy też kto jest uprawniony do uzyskania świadczenia od zakładu ubezpieczeń w przypadku zajścia wypadku ubezpieczeniowego. Interes ubezpieczeniowy, podlegający ochronie w ramach danego kontraktu, pozwala na prawidłowe sformułowanie postanowień samej umowy oraz warunków ubezpieczenia, stanowiących integralną jej część.

Pojęcie interesu ubezpieczeniowego jest szczególnie ważne w przypadku umów ubezpieczenia na cudzy rachunek. Jego zdefiniowanie pozwala bowiem na określenie podmiotów objętych ochroną ubezpieczeniową w ramach skonkretyzowanej umowy ubezpieczenia. Zgodnie z brzmieniem art. 808 § 1 zd. 2 k.c., ubezpieczony może nie być imiennie wskazany w umowie, chyba że jest to konieczne do określenia przedmiotu ubezpieczenia. Brak indywidualnego wskazania podmiotu objętego ochroną ubezpieczeniową implikuje konieczność oceny, czy dobra danej osoby zostały objęte ochroną ubezpieczeniową w ramach umowy, tj. zbadania, czy dany podmiot posiada interes ubezpieczeniowy w zawarciu konkretnej umowy ubezpieczenia. Stwierdzenie istnienia interesu ubezpieczeniowego jest szczególnie istotne w przypadku ubezpieczeń

grupowych, których przykładem mogą być umowy ubezpieczeń osobowych zawieranych przez zakład pracy na rzecz pracowników bądź też umowy ubezpieczeń następstw nieszczęśliwych wypadków, zawieranych przez biura podróży na rzecz osób, które wykupiły w danym biurze wycieczki.

2. Rys historyczny

Wśród przedstawicieli doktryny prawa ubezpieczeniowego dyskusja na temat interesu ubezpieczeniowego jako przedmiotu ubezpieczenia majątkowego ożyła, gdy Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego przy Ministrze Sprawiedliwości w dniu 23 listopada 2004 r. przyjęła projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Projekt ten, po dokonaniu drobnych zmian, został przyjęty przez Parlament i uchwalona ustawa weszła w życie 10 sierpnia 2007 r.¹. Zmianie uległ m.in. art. 821 k.c., który brzmiał następująco: „*Ubezpieczenie majątkowe może dotyczyć mienia albo odpowiedzialności cywilnej*”. Dokonując zmiany, ustawodawca zerwał z dotychczas widoczną w przepisach kodeksu cywilnego tzw. teorią majątku. Zgodnie z aktualnym brzmieniem tego przepisu: „*Przedmiotem ubezpieczenia majątkowego może być każdy interes majątkowy, który nie jest sprzeczny z prawem i daje się ocenić w pieniądzu*”.

Wydaje się, że zmiana brzmienia art. 821 k.c. stanowiła swoisty powrót do teorii przedwojennych. Już B. Hełczyński w 1927 r. pisał, że: „*przedmiotem ubezpieczenia jest interes, jaki dana osoba ma w tem, by pewna rzecz nie uległa zniszczeniu bądź uszkodzeniu*”². Autor ten wskazywał również na kryteria tak rozumianego interesu, które są zgodne z obecnym brzmieniem art. 821 k.c.³ Stwierdził on bowiem, że interes ten powinien być dozwolony przez prawo i dać się oszacować w pieniądzu⁴.

Początki teorii interesu ubezpieczeniowego sięgają XIX wieku, kiedy to zaczęto opracowywać ramy teoretyczne dla klasycznego podziału ubezpieczeń na ubezpieczenia szkód (niem. *Schadensversicherung*) oraz ubezpieczenia sum

¹ Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 82, poz. 557).

² Pierwszą obszerną publikacją, dotyczącą umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek jest praca B. Hełczyńskiego *Ubezpieczenie na cudzy rachunek*, wydana w Krakowie w 1927 r. Bronisław Hełczyński żył w latach 1890–1978. Był wybitnym prawnikiem, profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, ministrem spraw zagranicznych rządu RP na uchodźstwie, członkiem Rady Narodowej RP. Wspomniane powyżej opracowanie do dnia dzisiejszego jest inspiracją dla wielu osób, nie tylko dla prawników, także dla autorki niniejszego artykułu podczas pracy nad książką *Umowa ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej i na cudzy rachunek*, Bydgoszcz–Poznań 2008.

³ B. Hełczyński, op. cit., s. 27.

⁴ Teoria interesu ubezpieczeniowego nie została wprowadzona do polskiego systemu prawnego przez przepisy kodeksu cywilnego. Po raz pierwszy bowiem, jako przedmiot ochrony ubezpieczeniowej, została uwzględniona w ustawie z dnia 1 grudnia 1961 r. – Kodeks morski (Dz. U. z 1998 r. Nr 10, poz. 36), który w art. 263 § 1 stanowił, że: „*Przedmiotem ubezpieczenia morskiego może być każdy interes majątkowy, związany z żeglugą morską i dający się ocenić w pieniądzu*”.

(niem. *Summenversicherung*)⁵. Jedną z pierwszych definicji interesu ubezpieczeniowego sformułował w 1806 r. lord Lawrence. Stwierdził on, iż „*ten jest zainteresowany w rzeczy, kto może odnieść korzyść lub ponieść szkodę na skutek okoliczności, które mogą jej dotyczyć i dla którego jest ważne, że jej bezpieczeństwo lub inne walory będą trwać*”⁶. Z cytowanych przez M. Orlickiego⁷ definicji interesu ubezpieczeniowego, proponowanych głównie przez przedstawicieli niemieckiej i angielskiej doktryny prawa ubezpieczeń gospodarczych, na uwagę zasługuje również definicja H. Möllera, według którego człowiek i różne typy jego aktywów łączy szczególnego rodzaju związek, nazywany przezeń stosunkiem wartości (niem. *Wertbeziehung*). Ten stosunek wartości może zostać naruszony przez różne niebezpieczeństwa, których urzeczywistnienie powoduje zniszczenie bądź naruszenie danego dobra albo też naderwanie więzi pomiędzy dobrem a daną osobą. Przedmiotem ubezpieczenia jest właśnie wspomniany stosunek wartości łączący dane dobro z konkretną osobą, nazywany interesem ubezpieczeniowym. Definicja ta została skrytykowana przez doktrynę w części dotyczącej wyłączenia możliwości stosowania konstrukcji interesu ubezpieczeniowego w ubezpieczeniach pasywnów⁸.

Warto przytoczyć również definicję sformułowaną przez A. Bessona, zgodnie z którą interesem ubezpieczeniowym jest wartość pieniężna, którą może utracić ubezpieczony lub beneficjent w przypadku utraty lub uszkodzenia dobra lub wartości materialnej⁹. Definicja ta pozwala na objęcie pojęciem interesu ubezpieczeniowego ekspektatywy praw. Owe dobro lub wartość materialna mogą zostać oznaczone przez strony umowy ubezpieczenia w zasadzie w sposób dowolny, poza wyjątkami wskazanymi w dalszej części niniejszego artykułu. Jednak należy pamiętać, że zawarcie umowy ubezpieczenia jest możliwe jedynie wtedy, gdy ubezpieczony posiada interes ubezpieczeniowy w danym świadczeniu¹⁰. Istnienie bądź brak interesu ubezpieczeniowego po stronie ubezpieczonego podmiotu wyznacza zatem granice swobody zawarcia umowy ubezpieczenia¹¹.

⁵ J. Kisch, *Handbuch des Privatversicherungsrechts*, Leipzig 1992, t. 3, s. 27 za M. Orlicki, *Umowa ubezpieczenia*, Warszawa 2002, s. 18.

⁶ G. Pinker, *Interes ubezpieczeniowy w ubezpieczeniach morskich na rynku angielskim*, Prawo Asekuracyjne 1999, nr 2, s. 34.

⁷ M. Orlicki, *Umowa ubezpieczenia*, Warszawa 2002, s. 17 i n.

⁸ M. Orlicki, op. cit., s. 20 i n.

⁹ M. Orlicki, op. cit., s. 21; E. Kowalewski, *Wprowadzenie do teorii interesu ubezpieczeniowego*, (w:) *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, red. A. Wąsiewicz, t. 3, Bydgoszcz 1997, s. 81–82.

¹⁰ Szerzej na ten temat: K. Malinowska, *Umowa ubezpieczenia w Europie bez granic*, Bydgoszcz–Warszawa 2008, s. 107.

¹¹ Na temat zastosowania zasady swobody umów w umowach ubezpieczenia: K. Malinowska, op. cit., s. 103 i n.

3. Istnienie interesu ubezpieczeniowego jako *essentialia negotii* umowy ubezpieczenia

Zgodzić się należy z poglądem E. Kowalewskiego, że interes ubezpieczeniowy stanowi *essentialia negotii* umowy ubezpieczenia¹². Autor ten wskazuje, że **gdy nie istnieje przedmiot ubezpieczenia lub istnieje, lecz ubezpieczający nie posiada związanego z jego ochroną interesu, to umowa ubezpieczenia jest nieważna**. Do takiego wniosku prowadzi również definicja **ubezpieczonego** zawarta w art. 1:202 pkt (1) „*Restatement of European Insurance Contract Law*”, zgodnie z którą „*ubezpieczony to osoba, której interes jest chroniony przed szkodą w ramach udzielanej ochrony ubezpieczeniowej na podstawie ubezpieczenia szkody*”¹³. Według E. Kowalewskiego tak pojęty przedmiot ochrony (interes) nie musi koniecznie istnieć w momencie zawarcia umowy, a wystarczy, że będzie istniał najpóźniej w chwili wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego (szkody)¹⁴. Ze względu na to, że ważność umowy ubezpieczenia musi być badana w momencie jej zawarcia¹⁵, nie sposób zgodzić się z poglądem, iż interes ubezpieczeniowy może „ujawnić się” w chwili zajścia wypadku ubezpieczeniowego. Należy mieć bowiem na uwadze, że istotą umowy ubezpieczenia jest możliwość powstania wypadku ubezpieczeniowego. Zatem gdyby przyjąć, że interes ubezpieczeniowy nie musi istnieć w chwili zawarcia umowy, a może powstać dopiero z chwilą ziszczenia się wypadku ubezpieczeniowego, to przyjęlibyśmy automatycznie, że brak ziszczenia się wypadku ubezpieczeniowego w okresie istnienia ochrony implikowałby brak interesu ubezpieczeniowego i powodowałby nieważność pierwotną umowy ubezpieczenia, co z kolei prowadziłoby do niepewności obrotu gospodarczego i stało w sprzeczności z naturą umowy ubezpieczenia.

Za koniecznością badania istnienia interesu ubezpieczeniowego w momencie zawierania umowy ubezpieczenia przemawia także brzmienie art. 806 § 1 k.c., zgodnie z którym umowa ubezpieczenia jest nieważna, jeżeli zajście przewidzianego w umowie wypadku nie jest możliwe. Dokonując interpretacji tego przepisu nie można zapominać o brzmieniu art. 805 § 1 k.c., zawierającego ustawową definicję umowy ubezpieczenia, zgodnie z którym przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę. Według E. Kowalewskiego wypadek ubezpieczeniowy to przewidziane w umowie ubezpieczenia zdarzenie losowe, z którego nastąpieniem ekspektatywa ubezpieczającego, mająca za przedmiot spodziewane świadczenie pieniężne od zakładu ubezpieczeń, przeradza się w wierzytelność ubezpieczeniową, czyli

¹² E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Bydgoszcz–Toruń 2006, s. 246.

¹³ Tłumaczenie „*Restatement of European Insurance Contract Law*” dokonane przez D. Fuchsa jest dostępne na stronie internetowej: www.restatement.info

¹⁴ E. Kowalewski, *Prawo...*, s. 247.

¹⁵ A. Marszał, *Interes ubezpieczeniowy jako przedmiot ubezpieczenia według projektu nowelizacji kodeksu cywilnego*, *Prawo Asekuracyjne* 2006, nr 1, s. 60.

skonkretyzowane prawo podmiotowe o charakterze majątkowym¹⁶. Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 16 ustawy o działalności ubezpieczeniowej, zdarzenie losowe to niezależne od woli ubezpieczającego zdarzenie przyszłe i niepewne, którego nastąpienie powoduje uszczerbek w dobrach osobistych lub w dobrach majątkowych albo zwiększenie potrzeb majątkowych po stronie ubezpieczającego lub innej osoby objętej ochroną ubezpieczeniową¹⁷. Podnieść należy, że owa ekspektatywa, o której mówi wspomniany autor, występuje jedynie wówczas, gdy po stronie ubezpieczającego istnieje interes ubezpieczeniowy, tj. gdy ubezpieczający może obiektywnie obawiać się zmniejszenia aktywów bądź zwiększenia pasywów w swoim majątku w przypadku zajścia wypadku ubezpieczeniowego. Z literalnego brzmienia art. 806 § 1 k.c. wynika, że jeżeli zajście wypadku ubezpieczeniowego nie jest możliwe, to umowa ubezpieczenia jest nieważna. Możliwość zajścia wypadku ubezpieczeniowego jest jednak definiowana poprzez istnienie bądź brak istnienia interesu ubezpieczeniowego. To właśnie interes ubezpieczeniowy, którego ochrona jest przyczyną zawarcia umowy ubezpieczenia przez ubezpieczającego, definiuje wypadki ubezpieczeniowe objęte ochroną w ramach zawartej umowy. Jeżeli bowiem przedsiębiorca ubezpiecza swój interes, polegający na możliwości utraty bądź uszkodzenia składników swego przedsiębiorstwa (nieruchomości, ruchomości w postaci samochodów, budynków, wyposażenia biura itp.), to tak pojęty interes ubezpieczeniowy daje podstawę do określenia wypadków ubezpieczeniowych, które mają podlegać ochronie ubezpieczeniowej w ramach zawartej umowy (pożar, powódź, kradzież). Strony umowy ubezpieczenia mogą zawęzić zakres wypadków podlegających ochronie (ochrona ubezpieczeniowa może obejmować tylko niektóre zdarzenia losowe – pożar, powódź, a nie obejmować innych, np. kradzieży), jednak każdy objęty ochroną wypadek ubezpieczeniowy ma uzasadnienie w interesie ubezpieczeniowym stanowiącym *causę* zawarcia umowy ubezpieczenia.

4. Definicja interesu ubezpieczeniowego i jego rodzaje

Próbując zdefiniować interes ubezpieczeniowy należy przede wszystkim określić pojęcie interesu. Zgodnie z definicją przedstawioną przez Z. Szymańskiego, interesem w znaczeniu ogólnym nazywa się taki stosunek do rzeczy, zdarzenia lub czyjegoś zachowania się, że zmianę niezgodną z wolą zainteresowanego podmiotu musi on odczuć jako dotykające go zło¹⁸. By ubezpieczenie tak określonego interesu było możliwe, nie może być on sprzeczny z prawem i musi dać się ocenić w pieniądzu, co wynika bezpośrednio z brzmienia art. 821 k.c. Jak podnosi się w doktrynie, **kryterium legalności interesu ubezpieczeniowego powinno być rozumiane w sposób szeroki, a zatem nie tylko jako zgodność tego interesu z prawem karnym, administracyj-**

¹⁶ E. Kowalewski, *Prawo...*, s. 56.

¹⁷ Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 11, poz. 66 z późn. zm.).

¹⁸ Z. Szymański, *Interes w umowie ubezpieczenia*, cz. 1, s. 1 za A. Marszał, op. cit., s. 53.

nym czy też prawem pracy, ale również z obowiązującymi zasadami współzycia społecznego¹⁹. Kryterium legalności interesu ubezpieczeniowego należy rozpatrywać według reguł przyjętych w kodeksie cywilnym, a w szczególności art. 58 i art. 353¹ k.c. Oznacza to, że w przypadku sprzeczności interesu ubezpieczeniowego, będącego przedmiotem zawartej umowy ubezpieczenia, z ustawami albo w przypadku zawarcia umowy ubezpieczenia, w której określony interes ubezpieczeniowy będzie miał na celu obejście przepisów ustawy, zawarcie umowy będzie, na mocy art. 58 § 1 k.c., czynnością nieważną. Nieważna będzie również taka umowa ubezpieczenia, w której określony interes ubezpieczeniowy jest sprzeczny z zasadami współzycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.). Nieważna zatem będzie umowa ubezpieczenia dotycząca interesu ubezpieczeniowego, polegającego na osiąganiu zysku z czynu zabronionego czy prowadzenia nielegalnej działalności gospodarczej. Warunkiem ubezpieczalności interesu ubezpieczeniowego jest również możliwość wyrażenia tego interesu w pieniądzu. Za M. Orlickim należy powtórzyć, że funkcją umowy ubezpieczenia majątkowego jest zapewnienie ubezpieczonemu należnego odszkodowania, które powinno być zapłacone w pieniądzu. Tylko wówczas bowiem można oszacować wysokość szkody i należnego odszkodowania, gdy wartość ubezpieczonego interesu majątkowego daje się wyrazić w pieniądzu²⁰.

Podsumowując poczynione powyżej rozważania można stwierdzić, że **interes ubezpieczeniowy należy zdefiniować jako wartość dającą się wycenić w pieniądzu, która może zostać utracona przez ubezpieczającego w razie naruszenia danego dobra²¹. Definicja ta ulega modyfikacji, jeśli mamy do czynienia z umową ubezpieczenia na cudzy rachunek. W takim bowiem przypadku wskazana w niej wartość może zostać utracona nie przez ubezpieczającego, a przez ubezpieczonego.**

W doktrynie wyróżnia się kilka **rodzajów interesu ubezpieczeniowego²²**:

- interes sukcesywny występujący wówczas, gdy dany interes przysługuje podmiotom nie jednocześnie, ale w pewnej sekwencji czasowej;
- interesy alternatywne występujące, gdy interesy dwóch lub więcej podmiotów dotyczących tego samego dobra się wykluczają;
- interesy konkurujące występujące w przypadku, gdy istnienie interesu ubezpieczeniowego jednego z podmiotów umniejsza wartość interesu ubezpieczeniowego innego podmiotu;
- interesy koincydujące występujące, gdy uszczerbek w interesie ubezpieczeniowym jednej osoby może znaleźć swoje odzwierciedlenie w uszczupleniu interesu innej osoby.

¹⁹ E. Kowalewski, *Wprowadzenie do teorii interesu ubezpieczeniowego*, (w:) *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, red. A. Wąsiewicz, t. 3, Bydgoszcz 1997, s. 82–83; M. Orlicki, (w:) M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego*, Warszawa 2008, s. 96.

²⁰ M. Orlicki, (w:) M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa...*, s. 96.

²¹ A. Marszał, *op. cit.*, s. 53.

²² E. Kowalewski, *Wprowadzenie...*, *op. cit.*

Wśród interesów konkurujących E. Kowalewski wyróżnia interesy uzupełniające się (komplementarne) oraz interesy nawarstwiane.

Na podstawie definicji interesu sukcesywnego tego autora uznać należy, że z takim rodzajem interesu ubezpieczeniowego będziemy np. mieli do czynienia w przypadku sprzedaży przedsiębiorstwa, którego składniki były objęte ochroną ubezpieczeniową na skutek zawarcia umowy ubezpieczenia. Interes ubezpieczeniowy przejawiający się w braku utraty lub pogorszenia tych składników w pierwszej kolejności będzie istniał po stronie sprzedawcy, a w wyniku umowy sprzedaży przejdzie na kupującego.

Jak słusznie wskazują M. Orlicki²³ oraz E. Kowalewski²⁴, interesy alternatywne występują, gdy prowadzony będzie spór o własność rzeczy. W tej sytuacji *de facto* interes ubezpieczeniowy może przysługiwać tylko właścicielowi rzeczy, jednakże do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sporu interes ten będzie istniał w stosunku do każdej strony sporu i każda z nich będzie uprawniona do zawarcia umowy ubezpieczenia w celu ochrony własnego interesu.

Interesy konkurujące występują w przypadku istnienia interesów kilku współwłaścicieli²⁵ lub kilku wierzycieli hipotecznych. W takiej sytuacji każdy podmiot będzie uprawniony do zawarcia umowy ubezpieczenia w granicach istniejącego po jego stronie interesu, i to w granicach rzeczywistej wartości swego interesu. W przypadku, gdy jeden ze współwłaścicieli będzie chciał ubezpieczyć „całą rzecz”, wówczas konieczne będzie zastosowanie konstrukcji umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek.

Najlepszym przykładem powstania interesów koincydujących jest natomiast konstrukcja ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej²⁶. W ubezpieczeniu OC mamy do czynienia z sytuacją, w której przedmiotem ochrony ubezpieczeniowej jest interes własny ubezpieczającego, polegający na uwolnieniu go od obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej osobie trzeciej. Jednakże interes ten powoduje *de facto* rozszerzenie oddziaływania ochrony ubezpieczeniowej również w stosunku do osoby trzeciej, która została poszkodowana na skutek działania bądź zaniechania ubezpieczającego. Osoba ta bowiem uzyskuje swego rodzaju pewność wypłacalności swojego dłużnika.

5. Pojęcie cudzego interesu

Na potrzeby niniejszego opracowania kluczowe znaczenie należy przypisać podziałowi interesu ubezpieczeniowego na interes własny oraz cudzy. Dla zrozumienia bowiem konstrukcji przewidzianej w art. 808 § 1 k.c. konieczne jest zrozumienie pojęcia cudzego interesu. Zgodnie z brzmieniem powołanego przepisu, ubezpieczający może zawrzeć umowę ubezpieczenia na cudzy rachunek. Jak stwierdził Sąd Najwyższy: **„Umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek występuje wówczas, gdy ubezpieczający ubezpiecza cudzy in-**

²³ M. Orlicki, *Umowa...*, s. 22–23.

²⁴ E. Kowalewski, *Wprowadzenie...*, s. 77–78.

²⁵ B. Hełczyński, *op. cit.*, s. 47–48.

²⁶ E. Kowalewski, *Wprowadzenie...*, s. 77–78; A. Marszał, *op. cit.*, s. 54.

*teres majątkowy, ale działa przy tym we własnym imieniu, co powoduje, że kto inny jest tu ubezpieczającym, a kto inny osobą, w której interesie majątkowym zawiera się ubezpieczenie*²⁷. Podobną definicję umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek podał B. Hełczyński w 1927 r. Stwierdził, że ubezpieczenie na cudzy rachunek jest to ubezpieczenie cudzego interesu we własnym imieniu²⁸. W takim przypadku istnieją dwa podmioty stosunku ubezpieczenia – ubezpieczający i ubezpieczony. W rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego oraz zgodnie z poglądami doktryny, **ubezpieczającym** jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która zawierając umowę ubezpieczenia zobowiązana jest do uiszczenia składki ubezpieczeniowej²⁹. **Ubezpieczonym** natomiast jest osoba, której mieniu albo życiu lub zdolności do pracy zagraża określone w umowie ubezpieczenia zdarzenie losowe³⁰. Na uwagę zasługuje również definicja ubezpieczonego zawarta w art. 1:202 pkt (1) powołanych wcześniej „Restatement of European Insurance Contract Law”, zgodnie z którą **ubezpieczony to osoba, której interes jest chroniony przed szkodą w ramach udzielanej ochrony ubezpieczeniowej na podstawie ubezpieczenia szkody**. Ubezpieczonym zatem jest osoba, na której rzecz świadczona jest ochrona ubezpieczeniowa. W doktrynie podkreśla się, że konstrukcja umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek jest odmianą umowy ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej. Umowa ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej *sensu stricto* polega na tym, że ubezpieczający jest zarazem ubezpieczonym, a zatem chroniony jest jego interes majątkowy i to na nim spoczywa obowiązek zapłaty składki ubezpieczeniowej, osoba trzecia natomiast uprawniona jest do świadczenia ubezpieczyciela w sytuacji wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego. Osobę trzecią w tym przypadku nazywamy **uposażonym**.

Definicję umowy ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej sformułował Sąd Najwyższy w cytowanym wyżej orzeczeniu w sposób następujący: **„Umowa ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej sensu stricto polega na tym, że ubezpieczający ubezpiecza własny interes majątkowy lub własne życie, a jednocześnie wskazuje osobę uprawnioną do otrzymania świadczenia ubezpieczeniowego w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku ubezpieczeniowego, przy czym wskazanie tej osoby nie musi być imienne, lecz takie, że wiadomo, o kogo chodzi, a w ubezpieczeniu na życie osobą tą może być nawet okaziciel polisy”**. Pogląd ten uznać należy za aktualny również po dokonanej w 2007 r. zmianie brzmienia art. 808 § 1 k.c. Możliwe jest oczywiście zawarcie umowy ubezpieczenia, będącej jednocześnie umową ubezpieczenia na cudzy rachunek oraz umową ubezpieczenia na

²⁷ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2001 r., I CKN 331/98 (LexPolonica).

²⁸ B. Hełczyński, op. cit., s. 1.

²⁹ Podobną definicję ubezpieczającego znajdujemy w wielu ogólnych warunkach ubezpieczenia, m.in. w o.w.u. dostępnych na stronie internetowej pod adresem: <http://www.generalidirect.pl>

³⁰ A. Wąsiewicz (oprac. M. Wąsiewicz), *Umowa ubezpieczenia*, (w:) *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej 4*, red. T. Sangowski, Bydgoszcz–Poznań 2002, s. 33; M. Orlicki, *Umowa...*, s. 117.

rzecz osoby trzeciej *sensu stricto*. Dobrym przykładem takiego stosunku prawnego jest życie ubezpieczenie grupowe zawierane przez pracodawcę na rzecz pracowników.

W odniesieniu do umowy ubezpieczenia **na rzecz osoby trzeciej *sensu stricto*** podnieść należy, że ze względu na systematykę umiejscowienia przepisu art. 831 k.c. wydaje się, iż możliwość zastosowania tej konstrukcji istnieje tylko w przypadku ubezpieczeń osobowych³¹. Zgodnie z brzmieniem art. 831 § 1 k.c., ubezpieczający może wskazać jedną lub więcej osób uprawnionych do otrzymania sumy ubezpieczenia w razie śmierci osoby ubezpieczonej. Przepis ten jest normą prawną bezwzględnie obowiązującą i dotyczy wszelkich ubezpieczeń osobowych, w których ubezpieczone jest ryzyko śmierci danej osoby. Bez wątplenia będzie on zatem dotyczył ubezpieczeń na życie. Ze względu jednak na fakt, że świadczenie pieniężne z tytułu śmierci ubezpieczonego wypłacane jest także w innych ubezpieczeniach osobowych, przepis art. 831 § 1 k.c. znajdzie zastosowanie również w stosunku do nich. Przykładem może być ubezpieczenie następstw nieszczęśliwych wypadków. Na skutek wypadku może bowiem dojść do śmierci osoby ubezpieczonej.

Zawarcie umowy ubezpieczenia **na cudzy rachunek** jest możliwe we wszystkich rodzajach ubezpieczeń wymienionych w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej. Z uwagi na podnoszoną powyżej kwestię dotyczącą uznania braku interesu ubezpieczeniowego za przesłankę nieważności umowy ubezpieczenia stwierdzić należy, że w przypadku zawarcia takiego rodzaju umowy miarodajne dla zbadania zaistnienia bądź braku tej przesłanki będzie istnienie interesu ubezpieczeniowego po stronie ubezpieczonego, a więc po stronie tego podmiotu stosunku ubezpieczenia, na rzecz którego świadczona jest ochrona ubezpieczeniowa. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że konstrukcja umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek może mieć zastosowanie również w odniesieniu do ubezpieczeń osobowych³². Argumentem przemawiającym za taką możliwością jest przede wszystkim umiejscowienie przepisu art. 808 § 1 k.c.³³ w dziale poświęconym przepisom ogólnym dotyczącym umowy ubezpieczenia, a zatem mającym zastosowanie zarówno w stosunku do ubezpieczeń majątkowych, jak i osobowych. Ponadto możliwość taka wynika bezpośrednio z brzmienia art. 829 § 2 k.c. Jednakże pamiętać należy, że **w przypadku umowy ubezpieczenia osobowego zgoda osoby ubezpieczonej na objęcie jej ochroną ubezpieczeniową jest warunkiem skuteczności zawarcia tejże umowy**³⁴.

Określenie w samej umowie ubezpieczeniowego interesu jest istotne z punktu widzenia brzmienia art. 808 § 1 zd. 2 k.c. Zgodnie bowiem z jego treścią,

³¹ Powołany przepis umiejscowiony jest w tytule XXVII dziale III kodeksu cywilnego – Ubezpieczenia osobowe.

³² A. Kubiak, *Umowa ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej i na cudzy rachunek*, Bydgoszcz–Poznań 2008, s. 32.

³³ Powołany przepis umiejscowiony jest w tytule XXVII dziale I kodeksu cywilnego – Przepisy ogólne.

³⁴ Taki pogląd reprezentuje również K. Malinowska, op. cit., s. 108.

ubezpieczony może nie być imiennie wskazany w umowie, chyba że jest to konieczne dla określenia przedmiotu ubezpieczenia. Jak podnosił B. Hełczyński³⁵, zawsze najprostszym sposobem określenia interesu podlegającego ochronie ubezpieczeniowej jest określenie osoby ubezpieczonego. Wszelkie dalsze wyłączenia ochrony ubezpieczeniowej, ujęte w umowie bądź ogólnych warunkach ubezpieczenia, są zawężeniem chronionego interesu zdefiniowanego przez podmiot, na rzecz którego świadczona jest ochrona ubezpieczeniowa. Innym sposobem określenia ubezpieczeniowego interesu jest wskazanie rzeczy, będącej substratem tego interesu. Można zatem ochroną ubezpieczeniową objąć interes każdorazowego posiadacza danej rzeczy. Jako przykład może posłużyć zawarcie umowy ubezpieczenia przez podmiot niebędący właścicielem rzeczy, na mocy której ochroną ubezpieczeniową objęte zostało uszkodzenie rzeczy należącej do innej osoby. W przypadku uszkodzenia rzeczy w czasie trwania ochrony ubezpieczeniowej odszkodowanie zostałoby wypłacone na rzecz każdorazowego właściciela rzeczy – tylko bowiem właściciel rzeczy mógłby ponieść szkodę w związku z jej uszkodzeniem, tylko właściciel posiadałby zatem interes ubezpieczeniowy w istnieniu ochrony ubezpieczeniowej. Ponadto jako przykład umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek, zawartej na rzecz nieoznaczonej osoby, wskazać można zawarcie przez pracodawcę umowy ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków na rzecz pracowników. Ubezpieczonym, a zarazem podmiotem posiadającym interes ubezpieczeniowy, będzie w takim przypadku każdy pracownik pracodawcy zawierającego umowę ubezpieczenia. Przykładem może być sformułowanie ogólnych warunków ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków dzieci, młodzieży szkolnej i pracowników placówek oświatowych³⁶, gdzie w § 3 pkt 20 zdefiniowano ubezpieczonego jako osobę fizyczną, na rachunek której ubezpieczający zawarł umowę ubezpieczenia, tj:

„a) dziecko lub uczeń, w tym również: osoba z upośledzeniem umysłowym (w stopniu umożliwiającym naukę w ramach klas (oddziałów) integracyjnych lub szkolnictwa specjalnego); osoba z upośledzeniem ruchowym; osoba niewidoma oraz niesłysząca;

b) nauczyciel lub wychowawca zatrudniony przez ubezpieczającego na podstawie umowy o pracę;

c) pracownik administracyjno-gospodarczy, który nie ukończył 60 roku życia, zatrudniony przez ubezpieczającego na podstawie umowy o pracę”.

Określenie interesu ubezpieczeniowego objętego ochroną ubezpieczeniową w ramach zawartej umowy ubezpieczenia ma znaczenie nie tylko z punktu widzenia ważności i skuteczności zawartej umowy, ale również z **punktu widzenia naliczania składki ubezpieczeniowej**. Wszelkie warunki osobiste ubezpieczonego, jego stopień wykształcenia, charakter, doświadczenie zawodowe, wiek, stan zdrowia czy dotychczasowa szkodowość mogą bowiem wpływać

³⁵ B. Hełczyński, op. cit., s. 38.

³⁶ Ogólne warunki ubezpieczeń następstw nieszczęśliwych wypadków dostępne na stronie internetowej: www.generali.pl

na ocenę ryzyka ubezpieczeniowego. Oczywiście jest, że dla każdego interesu ubezpieczeniowego inne kwestie będą stanowiły istotne informacje z punktu widzenia ryzyka ubezpieczeniowego. W przypadku bowiem umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej adwokata istotne będzie np., od kiedy dany adwokat jest wpisany na listę adwokatów przy właściwej okręgowej radzie adwokackiej, jaka jest jego dotychczasowa szkodowość, czy wykonuje zawód prowadząc indywidualną kancelarię adwokacką, czy też w zespole adwokackim bądź w spółce. W przypadku natomiast umowy ubezpieczenia mienia przed kradzieżą istotne będą informacje dotyczące położenia mienia oraz zastosowanych zabezpieczeń.

6. Własny a cudzy interes

Odróżnienie interesu własnego od cudzego nie zawsze jest jednoznaczne. Nie ma większego problemu z tym rozróżnieniem w przypadku zawierania takiej umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek, gdzie ze względu na rodzaj ochrony ubezpieczeniowej wiadomo, że chroniony jest tylko interes ubezpieczonego. Przykładem mogą tu być Umowy Generalne, zawierane przez odpowiednie władze korporacji prawniczych (Naczelna Rada Adwokacka³⁷, Krajowa Izba Radców Prawnych³⁸), na mocy których ochrona ubezpieczeniowa jest świadczona na rzecz wszystkich adwokatów i radców prawnych w ramach ich odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone osobom trzecim w następstwie wykonywania czynności zawodowych³⁹. W związku z tym, że organy władz korporacyjnych nie są uprawnione do wykonywania czynności adwokackich bądź radcowskich nie może być wątpliwości, czy interes ubezpieczeniowy jest chroniony na podstawie zawartych umów. Jak wskazywał B. Hełczyński, jeżeli ubezpieczający nie ma żadnego własnego interesu na rzeczy, będącej substratem ubezpieczenia, albo gdy odwrotnie – nikt inny oprócz niego nie ma w zachowaniu tej rzeczy interesu, nie istnieją wątpliwości, czy przedmiotem ubezpieczenia jest własny interes ubezpieczającego, czy też interes cudzy⁴⁰. **Problem może pojawić się w przypadku zawarcia umowy ubezpieczenia rzeczy oddanej w użyczenie przez jej właściciela.** Z uwagi bowiem na fakt, że w przypadkach wskazanych w kodeksie cywilnym (art. 714 k.c.) biorący rzecz do używania jest odpowiedzialny wobec użyczającego za przypadkową utratę lub uszkodzenie rzeczy, podnieść należy, że nie jest do końca oczywiste, czy interes ubezpieczeniowy podlega ochronie. Wskazówką zawsze będzie treść umowy ubezpieczenia i ogólnych warunków ubezpieczenia. Co do zasady jednak, w moim przekonaniu, taka umowa ubezpieczenia będzie chroniła zarówno interes właściciela rzeczy, jak i interes biorącego ją w użyczenie w zależności od okoliczności i czasu uszkodzenia rzeczy. W sytuacji, gdy rzecz ulegnie

³⁷ Umowa Generalna ubezpieczenia OC adwokatów dostępna jest na stronie internetowej Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie: www.ora-warszawa.com.pl

³⁸ Umowa Generalna ubezpieczenia OC radców prawnych dostępna na stronie internetowej Okręgowej Izby Radców Prawnych w Łodzi: www.oirplodz.pl

³⁹ Szerzej na temat ubezpieczenia OC adwokatów: A. Kubiak, op. cit., s. 67 i n.

⁴⁰ B. Hełczyński, op. cit., s. 42.

uszkodzeniu na skutek okoliczności, za które biorący w użyczenie nie ponosi odpowiedzialności, chroniony będzie interes właściciela rzeczy. W sytuacji natomiast, gdy rzecz ulegnie uszkodzeniu na skutek okoliczności, za które biorący w użyczenie ponosi odpowiedzialność, chroniony będzie interes biorącego w użyczenie, który w przypadku braku istnienia ochrony ubezpieczeniowej byłby zobowiązany cywilnie do zapłaty na rzecz właściciela rzeczy odszkodowania w ramach odpowiedzialności kontraktowej bądź deliktowej. Jednak nawet w przypadku istnienia wątpliwości, po czyjej stronie występuje interes ubezpieczeniowy powinniśmy mieć na względzie, że zgodnie z brzmieniem art. 806 § 1 k.c. dopiero w przypadku braku istnienia takiego interesu dochodzi do nieważności umowy ubezpieczenia.

Różne definicje interesu ubezpieczeniowego i różny sposób jego pojmowania w doktrynie nie powinny przesłonić podstawowej funkcji teorii interesu ubezpieczeniowego. Taką funkcją jest bowiem **możliwość ochrony wszystkich podmiotów, u których zaistnienie zdarzenia ubezpieczeniowego może wywołać zmniejszenie ich aktywów albo wzrost pasywów**. Konstrukcja umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek w znacznej mierze ułatwia to zadanie, bowiem na mocy jednego kontraktu, za zapłatą tej samej składki ubezpieczeniowej możliwe jest uzyskanie ochrony dla wielu podmiotów. Jest to istotne w szczególności w takich wypadkach, gdzie oddzielne ubezpieczenie podmiotów mogłoby wywołać jedynie konflikty pomiędzy ubezpieczycielami i w efekcie doprowadzić do niepotrzebnego przedłużenia procesu likwidacji szkód, co wywoływałoby negatywne skutki dla konsumentów. Przykładów takich kontraktów można podać wiele, np. umowa ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zawarta na rzecz wszelkich podmiotów zaangażowanych w proces budowy (projektant, wykonawca, podwykonawcy, inspektor nadzoru). Zgodnie z brzmieniem § 1 o.w.u. umowy ubezpieczenia procesu budowlanego jednego z ubezpieczycieli⁴¹: „*Na podstawie niniejszych Ogólnych Warunków Ubezpieczenia Towarzystwo Ubezpieczeń (...), zwane dalej „Ubezpieczycielem”, zawiera umowy ubezpieczenia mienia i odpowiedzialności cywilnej z przedsiębiorcami i jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi, będącymi uczestnikami procesu budowlanego w charakterze: inwestora, zleceniodawcy, wykonawcy robot budowlanych – rozumianych w niniejszych Ogólnych Warunkach Ubezpieczenia jako budowa, przebudowa, montaż, remont lub rozbiórka obiektu budowlanego – kredytodawcy lub innego uczestnika procesu budowlanego, zwanymi dalej «Ubezpieczającymi»*”. Zgodnie natomiast z brzmieniem § 2 pkt 1 tychże o.w.u. umowę ubezpieczenia można zawrzeć na cudzy rachunek. Zatem umowa taka może zostać zawarta przez jednego z uczestników procesu budowlanego (ubezpieczający) na rzecz zarówno tego uczestnika, jak i innych uczestników (ubezpieczeni).

⁴¹ O.w.u. ryzyk budowlanych dostępne na stronie internetowej: http://leasing24.pl_items/leasing24.pl/pdf/owu_ergo_ryzyk_budowlanych.pdf

7. Podsumowanie

Właściwe określenie interesu ubezpieczeniowego ma ogromne znaczenie dla praktyki, zwłaszcza po nowelizacji w 2007 r. art. 808 oraz art. 831 k.c. Należy mieć bowiem na uwadze, że interes ubezpieczeniowy stanowi *essentialia negotii* każdej umowy ubezpieczenia, a bez jego istnienia umowa ubezpieczenia będzie nieważna. Interes ubezpieczeniowy stanowi również granicę swobody zawarcia umowy ubezpieczenia. W przypadku umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek badanie istnienia takiego interesu trzeba każdorazowo przeprowadzić w odniesieniu do ubezpieczonych. Należy zwrócić szczególną uwagę na umowy, w których występuje wielu ubezpieczonych. W takich przypadkach, w sytuacji zgłoszenia wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego należy określić, czy interes ubezpieczeniowy został naruszony. ■

Insurable Interest in the Insurance Contract on Someone's Behalf and in Favour of a Third Party

The starting point for the author's consideration has been the historical approach to the concept of insurable interest, as well as its definition. The definition provided the basis for the division of insurable interest presented by doctrine. In order to understand the difference between the indicated types of insurable interests numerous examples have been presented. Then the author has undertaken to prove that the insurable interest constitutes the *essentialia negotii* of the insurance contract, and its existence must be examined when concluding the insurance contract. Furthermore, the importance of insurable interest as a limitation of freedom of contract in insurance has been emphasized. The author has also discussed the issue of distinguishing between one's own interest and someone else's interest, particularly in the contracts of insurance on someone's behalf, in which there is a multiplicity of entities insured, and one of them is the policyholder. There have been other examples of such contracts presented, including the contracts of the construction process insurance, as well as general contracts of lawyers' and solicitors' professional liability insurance.

Keywords: insurable interest, own interest, someone else's interest, insurance contract on someone's behalf and in favour of a third party, insured event.